

«Οι γιοί της Κουίλα γιορτάζουν τον χρόνο»

Δρς Στράτος Θεοδοσίου και Μάνος Δανέζης
Επίκουροι Καθηγητές Αστροφυσικής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο θαυμαστός λαός των 'Ανδεων, του οποίου η άρχουσα τάξη έφερε το όνομα «'Ινκα», λάτρευε τον 'Ηλιο ('Ιντι), τη Σελήνη (Κουίλα) και τα τρία τους παιδιά, τον Βιρακότσα, τον Παχακάμακ και τον Μάνκο Κάπακ, ο οποίος εθεωρείτο ο ιδρυτής του κράτους τους και ο πρώτος αυτοκράτοράς τους που έφερε τον τίτλο του «αγυάρ». Άλλη παράδοση λέει ότι ο Huari Wilca, η εκδήλωση των Huari στον χώρο και στον χρόνο ήταν ο πρόγονος του Βιρακότσα, του άορατου θεού δημιουργού του Σύμπαντος.

'Ένας παρόμοιος θρύλος αναφέρει ότι τα παιδιά του Βιρακότσα, ο Μάνκο Κάπακ (Manco Capac) –ο πρώτος Inca (βασιλιάς)– και η Μάμα 'Οκλιο (Mama Oclo) –η πρώτη Colla (βασιλίτσα)– βγήκαν από τη λίμνη Τιτικάκα (Titicaca), κατέκτησαν και στη συνέχεια εκπολίτισαν τους ανθρώπους που ζούσαν στην περιοχή.

Οι Ινκα, όπως και οι άλλοι λαοί της Κεντρικής Αμερικής, πίστευαν –ως παιδιά του Ηλιου– ότι θα ξαναγεννηθούν μετά τον θάνατό τους, όπως ξαναγεννιέται καθημερινά ο Ηλιος. Ταύτιζαν, λοιπόν, τον εαυτό τους με τον Ηλιο, για να δώσουν μια πιο στέρεη βάση σ' αυτόν τον απέραντο πόθο για την «ανάσταση εκ νεκρών», που κατατρέχει την ανθρωπότητα από την εμφάνισή της στον μικρό πλανήτη μας μέχρι σήμερα.

Εκτός όμως από τον 'Ηλιο, η λατρευτική πίστη των 'Ινκα επεκτεινόταν στον πλανήτη Αφροδίτη και σε πολλούς αστερισμούς.

Οι 'Ινκα, κλάδος της μεγάλης ινδιάνικης ομοεθνίας των Αϋμάρα και Κετβούα, ανέπτυξαν μια θαυμαστή αρχιτεκτονική.

Κλασικά δείγματά της ήταν ο ναός του 'Ηλιου στο Βιλκασχουαμάν (η τραπεζοειδής λίθινη είσοδος του διατηρείται μέχρι σήμερα σε άριστη κατάσταση), η μεγάλη πυραμίδα και τα μεγαλολιθικά ερείπια της ακρόπολης στον λόφο Σακσαχουαμάν (Sacsahuaman), ο μεγαλοπρεπής ναός του Κον Τίκι, αφιερωμένος στον θεό Βιρακότσα, και τα ερείπια του Μάτσου Πίτσου, της χαμένης στις Άνδεις θρυλικής πόλης τους. Η πρωτεύουσα των 'Ινκα, η Κούσκο, κτισμένη πάνω στις 'Άνδεις, σε υψόμετρο περίπου 3.400 μέτρων, ήταν μια μεγαλοπρεπής πόλη 100.000 κατοίκων, όταν εισέβαλαν σ' αυτήν οι Ισπανοί κατακτητές στις 15 Νοεμβρίου του 1533.

Το ημερολόγιο των 'Ινκα

Το ημερολόγιο των 'Ινκα καταρτιζόταν από τους ιερείς, που ανήκαν στην αυτοκρατορική φυλή του 'Ιντι, και ήταν αναπόσπαστα συνδεδεμένο με τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις και τη γενική διάρθρωση της κοινωνίας τους.

Επειδή οι 'Ινκα δεν είχαν γραπτή γλώσσα, πολύ λίγα πράγματα είναι γνωστά για το ημερολόγιο που χρησιμοποιούσαν.

Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι δεν υπήρξε ποτέ ένα ολοκληρωμένο ημερολόγιο, παρά μόνο κάποια απλή απαρίθμηση σεληνιακών περιόδων.

'Άλλοι πάλι υποστηρίζουν ότι οι 'Ινκα είχαν αναπτύξει κάποιο είδος ημερολογίου βασισμένο σε παρατηρήσεις, τόσο της Σελήνης, όσο και του 'Ηλιου.

Δεν αναφέρουν όμως τον τρόπο με τον οποίο συνδέονταν οι συνοδικοί σεληνιακοί μήνες με το ηλιακό έτος, ώστε να προκύψει το γνώριμό μας σεληνοηλιακό ημερολόγιο, όμοιο μ' αυτό

που γνωρίσαμε μελετώντας τους αρχαίους ανατολικούς πολιτισμούς, καθώς και τους πολιτισμούς της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου.

Πάντως, αναφέρονται οι ονομασίες 12 σεληνιακών μηνών, καθώς και η σχέση τους με γιορτές που σχετίζονταν κυρίως με την αγροτική παραγωγή και τις γεωργικές εργασίες. Κάθε μήνας και κάθε δραστηριότητα αντιστοιχούσε σε μια ιερή γιορτή για τους Ινκα.

Σύμφωνα με κάποιες άλλες μελέτες, υπήρχε έτος διάρκειας 12 μηνών, καθένas από τους οποίους άρχιζε με τη φάση της νέας Σελήνης. Το έτος αυτό καθιερώθηκε από τον βασιλιά, που έφερε το όνομα του θρυλικού θεού Βιρακότσα (Viracocha) γύρω στο 1.438 μ.Χ., ορισμένοι ερευνητές πιστεύουν ότι τότε έγινε παλλαϊκή η λατρεία του θεού Βιρακότσα. Οι Ινκα πίστευαν ότι ήταν ο δημιουργός του Ηλιου και της Σελήνης, θεός της βροχής και πατέρας θεών. Ο θρύλος αναφέρει ότι, αφού έπλασε τη γη, τον ουρανό και τη λίμνη Τιτικάκα, περιπλανήθηκε στον κόσμο για να διδάξει στους ανθρώπους τον πολιτισμό. Όταν έφτασε στο Εκουαντόρ, περπάτησε πάνω από τον ωκεανό και χάθηκε, αφού έδωσε την υπόσχεση ότι θα γυρίσει κάποια μέρα.

Άλλοι πάλι ερευνητές υποστηρίζουν ότι αρχή του έτους ήταν το χειμερινό ηλιοστάσιο, προς το τέλος δηλαδή του μήνα Ιουνίου του Γρηγοριανού ημερολογίου για το νότιο ημισφαίριο. Τότε τελούσαν και τη μεγαλύτερη θρησκευτική γιορτή τους, το Inti Raymi (Ανανέωση του Ηλιου). Πιθανώς, το έτος διαιρούνταν σε 12 μήνες των 30 ημερών. Έτσι το ημερολόγιό τους είχε $12 \times 30 = 360$ ημέρες. Οι 5 επιπλέον ημέρες που απέμεναν από το ηλιακό έτος των 365 ημερών περίπου θεωρούνταν λευκές και πιθανώς κατανέμονταν στις δύο από τις σημαντικότερες γιορτές τους, στο χειμερινό ηλιοστάσιο (Inti Raymi) τον αντίστοιχο Ιούνιο, και στο θερινό ηλιοστάσιο (Capac Raymi) τον αντίστοιχο Δεκέμβριο του σημερινού Γρηγοριανού ημερολογίου.

Οι μηνιαίες γιορτές του σεληνιακού ημερολογίου των Ινκα –με την κατά προσέγγιση αντιστοιχία τους ως προς το σημερινό Γρηγοριανό ημερολόγιο– ήταν οι ακόλουθες:

Το Capac Raymi, η γιορτή που συνένωνε τη μύηση των νέων και το huarachicui, τη λήψη του παντελονιού, που συνοδευόταν με έναν τελετουργικό αγώνα δρόμου προς το ιερό όρος Huapacaui, και που έπαιξε κάποιον ρόλο στον μύθο της καταγωγής των Ινκα. Το Capac Raymi ήταν μια καθαρά ηλιακή γιορτή, που συμπεριλάμβανε το θερινό ηλιοστάσιο στις 21 Δεκεμβρίου του Γρηγοριανού ημερολογίου.

Η airihuais, η γιορτή της φθινοπωρινής ισημερίας στις 21 Μαρτίου κατά το Γρηγοριανό ημερολόγιο.

Ο μήνας Hatun Pucuy, που σήμαινε την ωρίμανση του καλαμποκιού, του ιερού αγροτικού προϊόντος των Ινκα.

Ο έβδομος μήνας, ο Inti Raymi ή Cuzcui Cuilla, που συμπεριλάμβανε το χειμερινό ηλιοστάσιο στις 21 Ιουνίου, ημέρα θυσιών προς τον θεό Ηλιο. Την 21η Ιουνίου γιορταζόταν το Inti Raymi ή το Oncoi Mita. Η γιορτή αυτή συνέπιπτε με την εμφάνιση των ιερών Πλειάδων, των επτά Αιγών (Siete Cabrillas).

Ο όγδοος μήνας, ο Chahuahuarquis, ήταν αφιερωμένος στο Chacraquacu, τη διανομή των αγρών πριν να αναλάβει ο καθένas τον νέο κλήρο του.

Ο ένατος μήνας, ο Ypacuis, ήταν ο μήνας της προετοιμασίας των αγρών για την καινούργια σπορά Chacrayaui.

Το Situa ή Coya Raymi, που γιορταζόταν τον δέκατο μήνα στις 22 Σεπτεμβρίου του Γρηγοριανού ημερολογίου. Τότε γινόταν η γιορτή της Σελήνης με τελετές εξαγνισμού μέσω του νερού και της φωτιάς, που πίστευαν ότι προστάτευαν από τις κάθε λογής ασθένειες.

Το Umaraymi ή Cantarai, μια γιορτή που γιορταζόταν τον ενδέκατο μήνα και κατά τη διάρκεια της οποίας οι πιστοί ζητούσαν από τους θεούς τη βροχή για την ευόδωση της σποράς.

Τον δωδέκατο μήνα, τον Ayamarca, άρχιζαν οι τελετουργίες της μύησης των νέων, που συνεχίζονταν, όπως είδαμε, στο Capac Raymi.

Όπως είπαμε, η σπουδαιότερη γιορτή των Ίνκα ήταν το Inti Raymi, η Ανανέωση του Ηλιου. Τότε γινόταν ένα μεγάλο προσκύνημα του Ηλιου στο Κούσκο, οι πιστοί, με επικεφαλής τους αξιωματούχους, τους Curacas, έρχονταν από όλα τα μέρη της αυτοκρατορίας. Η γιορτή αυτή γιορτάζεται με μεγαλοπρέπεια μέχρι σήμερα στις 24 Ιουνίου στα κυκλώπεια τείχη του Σακσαχουαμάν, στα όρια του Κούσκο, υπενθυμίζοντας τη δύναμη της παράδοσης.

Εβδομάδες δεν υπήρχαν, αλλά ο μήνας διαιρείτο μάλλον σε τρία δεκαήμερα.

Το ημερολόγιο των Ίνκα ήταν έτσι διαρθρωμένο, ώστε κάθε μήνας να έχει άμεση σχέση με μια γιορταστική περίοδο.

Επίσης, οι ημερομηνίες της σποράς, της συγκομιδής και οποιασδήποτε άλλης αγροτικής απασχόλησης καθορίζονταν με βάση το ημερολόγιό τους.

Γενικά, στον πολιτισμό των Ίνκα δεν υπάρχουν ενδείξεις σχετικές με τη χρησιμοποίηση κάποιου συγκεκριμένου αριθμητικού συστήματος για τον υπολογισμό του χρόνου, παρ' όλο που σήμερα είναι γνωστό ότι στα μαθηματικά τους χρησιμοποιούσαν τις αρχές ή κάποιο είδος δεκαδικού συστήματος, το οποίο περιλάμβανε ονομασίες αριθμών μέχρι το 10.000.

Στην ευρύτερη περιοχή της Κούσκο, είναι διασκορπισμένοι κυλινδρικοί κίονες, με τους οποίους πιθανώς οι Ίνκα, μετρώντας τη σκιά του Ήλιου, υπολόγισαν το θερινό και το χειμερινό ηλιοστάσιο.

Οι κυλινδρικές αυτές κολόνες, κάτι αντίστοιχο με τους αιγυπτιακούς οβελίσκους, χρησίμευαν επίσης για τον υπολογισμό των ισημεριών, αφού οι Ίνκα, όπως γνωρίζουμε σήμερα, με κέντρο τις κολόνες αυτές δημιουργούσαν ευρύτερους κύκλους στους οποίους είχαν χαράξει τη διάμετρο κατά τη διεύθυνση ανατολής-δύσης.

Τις χρονικές περιόδους των ισημεριών και των ηλιοστασιών, οι Ίνκα στόλιζαν τις κολόνες αυτές με στεφάνια από λουλούδια και φρούτα, ενώ παράλληλα στις ημερομηνίες αυτές είχαν τοποθετήσει τις σπουδαιότερες γιορτές τους.

Αν και οι υποθέσεις αυτές δεν έχουν τη σύμφωνη γνώμη όλων των ερευνητών, εντούτοις θεωρείται γενικά παραδεκτό ότι οι περίοδοι της σποράς καθορίζονταν με την παρατήρηση του Ήλιου διαμέσου μιας σειράς τετράγωνων πυργίσκων, χτισμένων κατά μήκος της κορυφογραμμής των λόφων που υψώνονται ανατολικά και δυτικά της Κούσκο.

Ορισμένοι ερευνητές αναφέρουν ότι τους πυργίσκους αυτούς τούς έχτισε ο διάδοχος του βασιλιά Βιρακότσα ή Γιάουαρ Ουάκακ, ο Πατσακούτι (Pachacuti), ο οποίος βασίλεψε έναν περίπου αιώνα πριν την κατάλυση της αυτοκρατορίας των Ίνκα από τους Ισπανούς κατακτητές.

Πάντως, είναι γεγονός ότι οι Ίνκα τοποθετούσαν λίθινες κατασκευές γνωστές ως Intihuatana (πέτρες που δένουν τον Ήλιο) στις κορυφές των βουνών και στις πόλεις τους όπως το Μάτσου Πίτσου. Οι κατασκευές αυτές —είδος ηλιακού ρολογιού— παρακολουθούσαν την ετήσια κίνηση του Ήλιου και αποτελούσαν έτσι ένα απλό ημερολόγιο για τον καθορισμό του χρόνου πραγματοποίησης των ιερών τελετουργιών της θρησκείας τους. Διάφοροι ερευνητές αναφέρουν ότι στο Μάτσου Πίτσου κάθε μνημείο είναι τοποθετημένο με τέτοιο ακριβή προσανατολισμό, ώστε ολόκληρη η πόλη να σχηματίζει μια νοητή πυραμίδα, για την οποία η Intihuatana —το σημείο ένωσης με τον ουρανό— είναι η κορυφή. Άλλοι πάλι ερευνητές πιστεύουν ότι το θρυλικό κτιριακό συγκρότημα των Ίνκα στο Μάτσου Πίτσου —εκτός από τους ναούς λατρείας των θεών— περιείχε και αστεροσκοπείο, όπου οι αμαούτας (οι σοφοί) αφοσιώνονταν στη μελέτη τόσο των ηλιακών, όσο και των αστρικών κινήσεων.

Ο καθηγητής Τομ Ζουιντέμα από το Πανεπιστήμιο της Ουρμπάνα στο Ιλλινόις υποστηρίζει ότι οι Ίνκα έστηναν με πασσάλους στο έδαφος ένα πρακτικό γεωργικό «ημερολόγιο», βάζοντας δείκτες ανατολικά και δυτικά του ορίζοντα της Κούσκο. Καθώς περνούσαν οι κλιματολογικές εποχές του έτους, η θέση που ανέτελλε ο Ήλιος σημειωνόταν προσεκτικά στον ορίζοντα της Κούσκο και λίθινοι πυργίσκοι στήνονταν για μελλοντικές παρατηρήσεις. Μ' αυτόν τον τρόπο οι Ίνκα γνώριζαν πότε ήταν η κατάλληλη εποχή για σπορά, για φύτεμα ή για θερισμό. Ο καθηγητής Ζουιντέμα διατυπώνει επιπλέον τη θεωρία ότι η πιθανή

ημερολογιακή σημασία των δεικτών –που υπήρχαν στον ορίζοντα της Κούσκο– θα μπορούσε κάλλιστα να σχετίζεται με το εκτεταμένο σύστημα θρησκευτικών ιερών των Ίνκα. Τα ιερά αυτά τοποθετημένα σε τακτές γραμμές, τις *σέκουε*, αποτελούσαν αρχικά ομάδες των 40 ή 41 γύρω από ένα κεντρικό ιερό όπως οι ακτίνες ενός τροχού. Αργότερα οι *σέκουε* έχασαν τον αυστηρά τελετουργικό χαρακτήρα τους.

Ο καθηγητής Ζουιντέμα πιστεύει ότι το γεωργικό ημερολόγιο των Ίνκα ήταν στενά συνδεδεμένο με τη θρησκεία τους, και κατά συνέπεια η θέση των ιερών τους είχε ταυτόχρονα ιερατική-αστρονομική σημασία.

Οι ιερείς-αστρονόμοι Ίνκα παρακολουθούσαν με μεγάλη προσοχή τον έναστρο ουρανό. Όπως συγκεκριμένα αναφέρει ο José de Acosta, ο Ισπανός Ιησουΐτης και φυσιοδίφης του 16ου αιώνα, οι Ίνκα είχαν αντιστοιχίσει στους ουράνιους αστερισμούς σχεδόν όλα τα πουλιά και τα ζώα της Γης που γνώριζαν.

Οι Ίνκα διατήρησαν τη γλώσσα των Κουιτσούα (Quichua) ή Κουεχούα ή Κετσούκ της ισχυρότερης και πολυπληθέστερης φυλής τους. Η γλώσσα αυτή, όμως, δεν είχε γραφή. Έτσι, οι Ίνκα «γράφανε» φτιάχνοντας με ιδιαίτερο τρόπο ορισμένους κόμπους σε μικρά, στενά πολύχρωμα σχοινιά, τα *κιπούς*.

Τα *κιπούς* (*quipus* ή *kipus*), λέξη της περουβιανής διαλέκτου, ήταν σχοινιά διαφόρων χρωμάτων με έναν ή περισσότερους ποικιλόμορφους κόμπους. Αποτελούσαν γνήσια μνημόνια για αριθμητικά στοιχεία, για τον υπολογισμό των ημερών και για στατιστικά στοιχεία.

Μερικά από τα *κιπούς* αναφέρονταν, όπως είπαμε, σε αριθμητικά στοιχεία και σε όρους του δεκαδικού συστήματος. Γύρω από ένα κύριο σχοινί κρεμόταν ένας μεταβλητός αριθμός σχοινιών διαφορετικών χρωμάτων. Η ομάδα των κόμπων που ήταν πιο πέρα από το κύριο σχοινί ήταν μονάδες, στην επόμενη θέση ήταν δεκάδες, ακολουθούσαν οι εκατοντάδες κ.ο.κ. Τονίζουμε επιπλέον το γεγονός ότι η απουσία κόμπων σε μία από αυτές τις θέσεις, κατά πάσα πιθανότητα, υποδήλωνε το μηδέν!

Τα χρώματα των σχοινιών ήταν ενδεικτικά του είδους που μετρίοταν. Για παράδειγμα, οι Ίνκα χρησιμοποιούσαν κίτρινα σχοινιά για το *κιπούς* που βρισκόταν πάνω σε λάφυρα από χρυσάφι ή πάνω σε σακιά καλαμποκιού κ.ο.κ.

Η ειδική τάξη των ερμηνευτών των *κιπούς* ονομαζόταν *κιπούς καμαγιόκ* (*quipus camaioc*)

Παρά την έλλειψη γραφής, εντούτοις υπάρχει πλούσιο υλικό προφορικής παράδοσης, που διασώθηκε από τους επαγγελματίες τραγουδιστές, τους *αρανέκ* και από τους *αμαούτας*, τους μορφωμένους δηλαδή ανθρώπους που είχαν επιφορτιστεί με την ανατροφή των νέων των ευγενών οικογενειών.

Στοιχεία του πολιτισμού των Άνδεων ήλθαν στο φως από το περίφημο έργο του χρονικογράφου Γκαρθιλάσο ντε λα Βέγκα (1539-1616) «*La Florida del Inca*», που γράφτηκε λίγα χρόνια μετά την κατάκτηση του Περού από τους Ισπανούς.

Το 1932 ο G.K. Johnson αποτύπωσε σε αεροφωτογραφία δύο τεράστια αμφιθέατρα που βρίσκονται πάνω στις Άνδεις 15 μίλια Β.Δ. της Κούσκο.

Ο πολιτισμός όμως των Ίνκα ή και άλλων παλαιότερων φυλών έκρυβε ακόμα πολλά μυστικά.

Βιβλιογραφία

Στρατος Θεοδοσίου και Μάνος Δανέζης: «Η Οδύσσεια των Ημερολογίων», εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα 1995